

УДК 3.34.340

С. С. Кравченко
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник Голови Державної служби зайнятості України,
професор Інституту підготовки кадрів
Державної служби зайнятості України

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ЗАКОН» І «МОРАЛЬ» У ФІЛОСОФІЇ ПРАГМАТИЗМУ

У сучасному філософському дискурсі [10; 20; 21] класичне розуміння закону як системи стійких, логічно обґрунтованих принципів, що мають статус обов'язкових і розпорядчих норм, в умовах прогресивної глобалізації ХХІ ст. сприймається критично і визначається не більше, ніж омана, або міф (у термінології Б. де Кармона) [10, с. 29]. Це твердження обґрунтовується тим, що поняття та ідеї, за допомогою яких людина пізнає навколишній світ і намагається його підпорядкувати, мають потенційну здатність із часом змінюватися. Фундаментальні основи світорозуміння, соціальні очікування й особисті претензії, характер, цілі і способи інтерактивної комунікації вже змінилися настільки, що спостерігаються значні розбіжності, а іноді і критичний дисбаланс, між соціополітичним та економічним станом суспільства і законодавчими нормами, покликаними регулювати суспільні відносини. Через наявні невідповідності порушується безпосередній зв'язок між правовим наповненням закону, з одного боку, та релевантністю його приписів у нових соціальних умовах і адекватністю очікуваних наслідків його застосування, з іншого.

У процесі історичного становлення суспільства зміст законів та інтерпретація їх сутності не тільки не зберігаються у попередньому вигляді, але й, звичайно, трансформуються. Багато тверджень і правил частково або цілком переглядаються, а прийняті й усталені етичні норми та відносини втрачають якість і кваліфікацію легітимності, зафіксованої у законі. Традиційний підхід до тлумачення закону за принципом «так чинили наші діди» має швидше рекомендаційний, або ностальгічний, ніж нормативний характер. Історична і соціальна функція закону як системи правил, які держава визначає для суб'єктів певного державного устрою, полягає у регулюванні й гармонізації соціальних відносин. Використовуваний як формалізований інструмент, закон інтерпретується у суді і у процесі законотворення як певний стандарт поведінкових норм, які найбільш придатні для підтримки порядку і максимально сприяють спільним інтересам. Зміст закону є відображенням соціально відчутних безпосередніх потреб і потреб у суспільстві [13, с. 519; 15, с. 9; 22, с. 174; 23, с. 41; 24, с. 1410], а його мета визначається прагненням упорядкувати конфлікти, конфронтації та будь-які інші неприйнятні норми поведінки, що порушують консенсус і благополуччя у державі. У рамках правового реалізму закон стали трактувати в тому розумінні, що він повинен служити найбільш незахищеним членам суспільства, тому що вони найменше представлені у федеральній законодавчій асамблеї.

У сучасній українській соціально-філософській думці проблематика філософії прагматизму представлена у роботах Г. Вдовиної, Є. Атрашкевич, В. Жарких та Т. Розової [1; 2; 5; 6].

Мета статті – проаналізувати світоглядні основи філософії прагматизму та їх вплив на трансформацію понять «закон» і «мораль».

У потоці змін в очікуваннях, ідеології та життєвих стандартах суб'єктів законодавча система не може не реагувати на виклики мінливої реальності. Будучи певним метрономом суспільної злагоди, закон є далеко не завершеною і не статичною одиницею. Система законодавчих норм – це динамічне утворення, що діє у режимі безпосереднього, але недостатньо швидкого реагування. Відтак постійно відбуваються модифікації старих і створення нових правил. До трансформацій і саморозвитку в системі правових норм схильні механізми, підстави і критерії оцінки не тільки у сфері правових пору-

шень, виражених у конкретних протиправних діяннях або злочинах. Особливо чутливою і вразливою у здійсненні правової характеристики протиправних діянь є кваліфікація норм юридичної відповідальності за порушення, вчинені у контексті таких понять, як «обов'язок», «борг», «свобода», «влада», «наукове знання», «справедливість», «відповідальність». Справа не тільки в тому, що із часом змінюються фактичні підстави для інтерпретації категорій, які входять до семантики цих слів. Змінюється кореляція нових інтерпретацій із попередніми уявленнями про кваліфікацію елементів в опозиції «моральний – аморальний» унаслідок виникнення нових аспектів у соціальних відносинах.

Інакше кажучи, найбільш значні зміни і суперечливі тенденції, що відбуваються в історичному становленні законодавчої системи, так чи інакше зосереджуються не лише на її власне правовому, вузько юридичному аспекті, але й на етичних проблемах. У процесі та в результаті динамічних змін у змісті закону, в ідентифікації та розумінні його правової сутності й семантики його вербального вираження критично велике значення має визначення кореляції понять у дихотомії «правильно – неправильно».

Не менш важливе питання виникає у зв'язку з ідентифікацією категорій «правильність – неправильність» та критеріїв визначення меж семантичного поля і правової компетенції елементів цієї опозиції. У контексті більш широкої інтерпретації такої дихотомії проблема полягає в розмежуванні етичних складників співвідношення понять «справедливий – несправедливий», «істинний – помилковий» у процесі функціонування правової системи, основу якої становить дихотомія «закон – мораль». На перший погляд, можливо припустити, що в цій опозиції наявна повна відповідність, оскільки збіг значень закону і моралі є безперечним. Однак, якщо проаналізувати кореляцію елементів опозиції більш детально, вбачається помилковість такого судження. Співвідношення понять у згаданій дихотомії – рухливе, воно не завжди ґрунтується на суттєвих фундаментальних та незаперечно доказових зв'язках і предикатах. Спроба визначення дійсних кореляцій у цій опозиції не є сучасною проблемою правового та філософського дискурсу. Не суперечила така дихотомія й основним відкриттям у філософії прагматистів-класиків. Дискусія про пріоритет і зміст кожного зі складників опозиції «закон – мораль» триває багато століть, починаючи ще із часів Античності. Невизначеність критеріїв та спірність доказів і понять її структури не втратили своєї гостроти і в ХХІ ст., особливо у контексті відродження громадського інтересу до класичного прагматизму і відображення його постулатів у філософії США.

Вплив класичного прагматизму не тільки сприяв поверненню порушеної соціальної проблеми у філософський дискурс, а й трансформував параметри правової дискусії. Завдяки акценту на практичну значимість результатів та наслідків ідей, теорій і дій постулати прагматизму виявилися необхідними у вирішенні юридичних конфліктів та протистоянь у руслі соціальних змін. Дискусії зосереджені не на логіко-філософському аспекті понять «закон» і «мораль», а на чинниках, що визначають важливість правових і етичних взаємовідносин у практиці живого соціального досвіду США. Сенс таких дискусій полягає в тому, що хоча ці два поняття у структурі «закон – мораль» мають однаково велике значення у правовому контексті і взаємодоповнюють одне одного у практиці соціального досвіду, сфери їх виникнення, дії та реалізації різні. Закон є інструментом, призначеним для ві-

дображення, підтримки і регулювання відносин у контексті моральних уявлень, які домінують у суспільстві. Ця функція закону в сукупності з її моральним наповненням була визнана ще у Стародавній Греції й особливо підкреслювалася й цінувалася у Стародавньому Римі [25, с. 122], де законодавці чітко визначили і легітимно формалізували різницю між «добре» і «погано», «правильно» і «неправильно», узгодивши з дотриманням правових постанов. Поняття «хороша людина» означало, що ця людина чинить так, як призначено і дозволено законом. Як відомо, моральні переконання змусили законслухняного Сократа відмовитися від участі в організованій для нього втечі із в'язниці і добровільно погодитися прийняти отруту, призначену йому рішенням суду. Він пояснював свій учинок бажанням підкоритися постанові суду тому, що якщо він зробить інакше, його поведінка не тільки порушить закон, а й підірве довіру до закону, поставивши під сумнів безумовну обов'язковість його виконання. Мораль, тобто доброчесність і моральність, оцінювалася пропорційно до адаптації і підпорядкування законодавчим приписам [25, с. 120].

Однак із часом, зі змінами і вдосконаленням структури суспільства та соціалізації нових відносин у ньому співвідношення «мораль – закон» втрачало свою прозорість. З одного боку, існування законів, що захищають основні людські цінності від актів насильства і вбивства, порушення честі, гідності та зобов'язань, від хабарництва і зради, підтверджувало нерозривний зв'язок і єдність семантики та правової сутності елементів структури «мораль – закон». Але з іншого – виникнення і застосування несправедливих законів змушувало визнати, що відношення у цій структурі будуються не тільки на поняттях ідентичності і взаємодоповнення, але й на відмінностях і суперечностях, оскільки між елементами структури не завжди спостерігається позитивна кореляція. Ще у давні часи було помічено, що відношення закону і моралі не такі однозначні, як це здається на перший погляд. У загальне уявлення про «мораль» як поняття, ідентичне поняттю «закон», проникає усвідомлення різниці між тим, що політична влада розуміла під законною чи законно правильною поведінкою, або діянням, і тим, що варто було б вважати законним, тобто справедливим. Це останнє розуміння «законності» приблизно відповідало загальному відчуттю істинно «правильного – неправильного» у тому сенсі, який сьогодні позначається опозицією «морально правильно – неправильно».

У минулих і сучасних дискусіях відмінність між правдоподібністю і правдою, тобто між тим, що за поверхневого ознайомлення здається істинним, і тим, що розкривається у процесі раціонального аналізу, розглядалася у правовому і політичному аспекті. Важливою темою згаданих дискусій був, зокрема, етичний аспект правової системи та принципи створення і підтримки бажаних морально-етичних цінностей, необхідних для загального благополуччя і добра [9, с. 98; 11, с. 19; 14, с. 21]. В античній філософії недвозначно стверджувалося, що правові і політичні установки, моделі поведінки та правила співжиття, які не відповідають поняттю істинної справедливості, повинні бути замінені іншими, здатними краще сприяти здійсненню справедливості, підтримці високого рівня моралі і, як наслідок, загальному процвітання [8, с. 82]. Для цього необхідні закони, метою яких має бути політика виховання і пропаганди необхідних моральних та інтелектуальних чеснот [7, с. 22]. Етична оцінка понять «справедливий», «моральний» і здатність побачити відмінність між істинним проявом справедливості-моральності і тим, що тільки здається моральним і справедливим, розглядалися з позиції раціональності та логіки. Якість і рівень морального стану і правової системи визначалися відповідно до розвитку людського розуму і були залежними від його рівня. При цьому передбачалося, що чим повніший розвиток інтелекту, тим раціональніше і логічніше застосування плодів людського розуму. Втіленням результатів високорозвиненої людської думки є справедливий закон, який стане орієнтиром моралі для окремої людини і для всього суспільства [7, с. 26; 26, с. 138]. Поняття «закон» і «мораль» розглядалися як необхідні інструменти для створення та виховання бажаних етичних та інтелектуальних чеснот.

Із часів Арістотеля і Платона збереглося судження про те, що закон є формальною системою правил та процедур і його призначення полягає в тому, щоб викликати і затвердити моральне почуття справедливості й гідності у суспільстві. Класичні приклади правових систем і критеріїв їх моральної оцінки європейська філософія права отримала з античної історії. У багатьох сучасних законодавчих кодексах зберігаються принципи, що визначали поняття правової відповідальності, справедливості й моралі в античному суспільстві. Але протягом наступних епох послідовність історичних подій соціокультурного, економічного і духовного характеру сприяла значному розширенню знань про світ і соціальні відносини. Особливу філософську та морально-етичну значимість розуміння категорій права отримав світогляд гуманізму. Його вплив мав вирішальне значення для обґрунтування нових концепцій про мету і сенс правових та етичних норм, що суттєво модифікувало уявлення про співвідношення моралі й закону. Важливим аспектом цього впливу була поява нового ставлення до проблеми статусу людини, що змінив догматичне визначення кореляції понять у дихотомії «закон – мораль», яке залишилось у ньому із часів Античності. У контексті історичних змін проявилася безліч різних невідповідностей між античними уявленнями про взаємозв'язок та інтерпретацію їх відмінностей.

Грецька цивілізація певним чином ґрунтувалася на більш досконалих, ніж сучасні, принципах державного устрою, якщо його оцінювати з позиції формального уявлення про ідеал та еталон краси, справедливості і благородства [8, с. 78–103]. До сьогодні європейська філософія, її фундамент і структура базуються на грецькій духовній спадщині [17, с. 134]. Теоретичні принципи рівноправного демократичного правління, які були розроблені і застосовувалися у давньогрецьких полісах, досі визнані найбільш досконалою формою соціального управління і пропагуються у світі. Застосування та реалізація правових і морально-етичних принципів демократії та демократичних свобод у сучасному світі є еталоном соціальних прагнень і одним із рушійних стимулів процесів глобалізації. Але базис давньогрецької цивілізації був вузький і надзвичайно нестабільний, тому що спочатку ґрунтувався на несправедливості та аморальності. Економічно давньогрецька цивілізація, основи її правової системи та моральних канонів ґрунтувалися на інституті рабства. Різноманітні можливості фізичного, інтелектуального і духовного розвитку та вдосконалення у поєднанні із широким колом громадянських прав і свобод надавалися виключно обраному, привілейованому класу. У теоретично сформованому правовому демократичному державному устрої не були забезпечені стійкі й гармонійні правові відносини між категоріями його різномірних суб'єктів. У давньогрецьких містах-державках постійно існувала загроза повалення уряду не тільки через напругу, пов'язану з несправедливою правовою системою, але і внаслідок протизаконних дій їх повноправних громадян. Держава здійснювала жорсткий контроль над життям свого народу, всіляко заохочуючи участь у соціальній діяльності, сприяючи і дозволяючи вільні дискусії на громадських форумах і таким чином відстежуючи і контролюючи зміни й коливання у настроях і світогляді. Але при цьому межі й цілі такої свободи не мали навіть теоретичного визначення. Давньогрецька цивілізація не змогла врівноважити особисті претензії і суспільні прагнення, унаслідок чого не знайшла антидоту невгамовному марнославству й амбіціям своїх громадян. Політичною поразкою і фактичною втратою державного статусу греки як нація [25, с. 223] зобов'язані нескінченним конфронтаціям, чварам і взаємній ворожнечі, через які уявлення про загальні ідеали правового та етичного консенсусу набували розмитих обрисів. Це призвело до того, що протистояння і суперечності між особистими інтересами не могли примирити жодні правові теорії й абстрактні міркування про чесноти і мораль. Аналогічні колізії згодом спостерігалися в історії різних держав, виливаючись не тільки у дискусії про взаємини і структуру «закон – мораль», але й у більш серйозні та трагічні форми конфронтації.

Правова структура Стародавнього Риму ґрунтувалася на іншій основі. Римлянин виховувався у строгій дисципліні, заснованій на політично коректній, моральній поведінці. Визнаючи героєм людину, здатну пожертвувати своїм життям і життям своїх близьких в ім'я закону, римляни прагнули проявляти себе і діяти у душі суворого дотримання законності, безумовного підпорядкування і неухильного виконання обов'язку. Самоконтроль і повага до закону в римському суспільстві були прямою протилежністю грецьким правилами, де загальні принципи дотримання етичних норм та слідування різним формам правових процедур були безсилі проти імпульсивних дій та рішень. Повага римлян до зафіксованих правових норм у їх морально-етичному обґрунтуванні проявилася у кодифікації законів, що стали підставою для багатьох європейських законодавчих систем, заснованих на римському праві. Однак римська культура правової практики, що вимагала абсолютної відданості, наполегливості й завзятості у виконанні боргу, не змогла прицепити своїм громадянам здатність вирішувати непередбачені проблеми. Перед обличчям несподіваних перешкод римлянин, вірний обов'язку, не міг розумно поєднати можливості розуму і вимоги політкоректності. У результаті «Рим втратив свою добродесність, потім свою свободу і, врешті-решт, свою імперію» [25, с. 225].

Дотримуючись постулатів класичного прагматизму, який заперечував концепцію абсолютної істини, завжди незмінної та вірної, можливо зробити висновок, що якщо керуватися догматичним змістом ідеї чи поняття і дотримуватися строго зазначеного напрямку застосування одного разу встановлених принципів, якими б перспективними вони не були, бажаний позитивний результат отримати неможливо. Цей висновок є особливо значущим, коли питання стосується законодавчої сфери та проблем, зміст, підстави і спонукальні причини яких пов'язані із численними і часто суперечливими елементами, що вимагають аргументованого рішення. Справа не тільки в тому, що людське знання, переконання і принципи характеризуються тенденцією втрачати свою безперечну значимість. Сенс безперервних дискусій про пошуки рівноваги у співвідношенні «закон – мораль» визначається тим, що закон і соціальні інститути є змінними з багатьма складниками, які через невідворотність необхідності повинні діяти інтерактивно.

Це міркування лягло в основу постулату правового прагматизму про те, що ні приписи закону, ні моральні пріоритети, ні характер і цілі соціальних інститутів не можна трактувати, розуміти, застосовувати чи інтерпретувати ізольовано. Для того, щоб уникнути можливої несправедливості та правової неспроможності судових чи інших рішень, необхідно детально аналізувати і свідомо врівноважувати контрастні альтернативи. Високий зміст закону як у Стародавній Греції або Римі, так і в усі наступні епохи полягає в тому, щоб направити усвідомлені дії людини на створення благополучного і щасливого суспільства. Суб'єкти такого ідеального соціального устрою в суспільно-правовій системі будуть користуватися правами і гарантіями, необхідними як для самореалізації, так і для гармонійних соціальних відносин на благо своєї країни. Для досягнення цієї благородної мети людина покликається діяти відповідно до реальних обставин. Її моральний обов'язок полягає в тому, щоб бачити у своїх діях переваги не тільки для себе, але і для суспільства загалом.

У Древній Греції високоморальною вважалася людина, яка завдяки своїм вродженим якостям знаходила вище задоволення у добродесній, гідній і корисній діяльності. Цей критерій моральності повернувся до соціально-правового дискурсу й отримав широку популярність і поширення у всіх типах соціального дискурсу США після відомої промови президента Дж.Ф. Кеннеді: «Не питай, що твоя країна може зробити для тебе, запитай себе, що ти можеш зробити для своєї країни» [19]. Якщо дії стародавнього грека були результатом подолання та опору спокусі й аморальним імпульсам, то його поведінка не відповідала критерію морального, добродесного і гідного громадянина. Але це, так би мовити, ідеальна картина, яка, за метафорою Дьюї, наче зірка, указує мету,

але не показує, як її досягти [12, с. 76]. Фундаментальний філософський сенс цього твердження полягає в тому, що реальність, у якій діє людина, ніколи не буває однозначною і зрозумілою. Події та ситуації людського досвіду завжди плюралістичні. У них міститься безліч альтернатив, кожна з яких може претендувати на статус максимально правильної. У постулатах класичного прагматизму, як і в подальших його модифікаціях, обґрунтовується принцип «відкритих дверей» [16, с. 38], тобто відкритості до змін і поваги до гіпотез із тим, щоб у процесі обговорення знайти оптимальну альтернативу адаптації до нової ситуації, аналізуючи ймовірні наслідки кожної з них [16, с. 28].

З аналізу принципів, структури і дії правової системи Стародавньої Греції й Риму можливо зробити висновок про те, що для процвітання і просто для виживання суспільства варто більш гнучко і швидко реагувати на постійні виклики реальності. Згідно з постулатами правового прагматизму, що продовжують думку Т. Джефферсона, закон повинен бути достатньо стабільним, але він не має залишатися непохитним на всі часи [18, с. 829; 23, с. 18]. Безпосередні потреби життєвого досвіду кожного разу диктують необхідність розробляти нові підходи до стандартів правового регулювання і критеріїв їх етичної оцінки, адекватні наявним очікуванням і вимогам. Як поняття «закон», «мораль», так і відносини між ними ґрунтуються на крихкій рівновазі, яка тимчасово відповідає потребам суспільства [25, с. 225; 27, с. 377]. Вони за необхідності повинні базуватися на дотриманні належного балансу між розвитком структури соціальних відносин і станом морально-правових уявлень, що відповідають вимогам нових історичних умов. У цьому судженні наявний глибокий філософський і життєвий сенс, який указує на значення збалансованої пропорції між метою і її досягненням [25, с. 121]. Якщо моральні теорії розвиваються швидше, ніж моральна практика, і загальне відчуття аморальності, вседозволеності піднімається над істинно моральними принципами, немає нічого неможливого в тому, що безпринципні, зловмисні негідники будуть еталоном високої моралі.

Постулати філософії класичного прагматизму про необхідність практичної верифікації теоретичної істинності пропозицій, що мав істотний вплив на правові дискусії у США, ґрунтуються на проєктивному розумінні значення теорій, ідей або дій. Орієнтований на майбутнє, цей постулат визначає їх значимість за цінністю результату або ефекту їх функціонування у сучасному й майбутньому соціальному та особистому досвіді. Інтерпретація і здійснення закону, згідно із цим постулатом, повинні ґрунтуватися на розумінні його вимог і тенденцій їх зміни в майбутньому. Єдність суспільства ґрунтується на єдності уявлень про моральність і законність.

Література

1. Вдовина Г. Проблеми природних прав людини в американській правовій думці ХХ ст. / Г. Вдовина // Держава і право : зб. наук. праць. Серія «Юридичні і політичні науки». – Вип. 6. – К., 2000. – С. 3–10.
2. Вдовина Г. Новітні англо-американські теорії природного права та їх обґрунтування / Г. Вдовина // Часопис Київського університету права. – 2001. – № 1. – С. 9–16.
3. Джеймс В. Прагматизм / В. Джеймс. – К. : Альтернативи, 2000. – 42 с.
4. Жарких В. Логіка відношення в антиномії «істина – помилка» в аналізі Ф.К.С. Шиллера. / В. Жарких // Мультиверсум. Філософський альманах. – Вип. 69. – К. : Український Центр Духовної культури, 2008. – С. 95–105.
5. Жарких В. Як Ф.К.С. Шиллер пропонує пізнавати істину / В. Жарких // Наукове пізнання: методологія та технологія. Серія «Філософія, соціологія, політологія». – 2006. – Вип. 1 (17). – С. 70–76.
6. Жарких В. Попередники прагматизму / В. Жарких, Т. Розова // Нова парадигма. – 2011. – Вип. 100. – С. 41–49.
7. Розова Т. Людина. Культура. Філософія (Проблема людини в європейській філософії) / Т. Розова, Л. Чорна. – К. ; О. : Освіта України, 2015. – 328 с.
8. Чорна Л. У пошуках ідеалу : [монографія] / Л. Чорна. – К. : Освіта України, 2016. – 508 с.

9. Cardoso B. The Nature of the Judicial Process / B. Cardoso. – Yale UP, 1971. – 184 p.
10. Carmona A. Toward the Postmodern Theory of Law. Postmodernism and Law: A Symposium / A. Carmona, J. de Bozo // University of Columbia Law Review. – 1991. – № 3. – P. 29–37.
11. Cotterrell R. Common Law Approaches to the Relationship Between Law and Morality / R. Cotterrell // Ethical Theory and Moral Practice. – 2000. – № 3. – P. 19–29.
12. Dewey J. The Public and Its Problems / J. Dewey. – Chicago UP, 1927. – 274 p.
13. Dworkin R. Law as Interpretation / R. Dworkin // Texas Law Review. – 1982. – № 60. – P. 519–543.
14. Grey T. Freestanding Legal Pragmatism / T. Grey // Cardoso Law Review. – 1996. – № 18. – P. 21–48.
15. Holmes O. The Path of Law / O. Holmes // Harvard Law Review. – 1897. – № 10. – P. 457–465.
16. James W. Pragmatism / W. James. – Cambridge : Harvard UP, 1907. – 186 p.
17. Jaspers K. Einfurung in die Philosophie / K. Jaspers. – 1950. – 473 p.
18. Jefferson T. Writings: Autobiography. Notes on the State of Virginia. Public & Private Letters/Addresses/Letters / T. Jefferson. – First Printing Edition, 1984. – 1600 p.
19. Kennedy J. President John F. Kennedy. Inaugural Address, January 20, 1961 / J. Kennedy. – Washington, 1961.
20. Novick Sh. The Oxford Companion to the Supreme Court of the United States / Sh. Novick, O. Hollmes. – N. Y. : Oxford UP, 1992. – 561 p.
21. Posner R. Law, Pragmatism and Democracy / R. Posner. – Cambridge : Harvard UP, 2003. – 398 p.
22. Posner R. The Problems of Jurisprudence / R. Posner. – Columbia : Harvard UP, 1990. – 485 p.
23. Pound R. An Introduction to the Philosophy of Law / R. Pound. – General Books LLC, 2009. – 106 p.
24. Rorty R. The Banality of Pragmatism and the Poetry of Justice / R. Rorty // S. California Law Review. – 1990. – № 63. – P. 1410–1437.
25. Schiller F.C.S. Riddles of the Sphinx. A Study in the Philosophy of Humanism / F.C.S. Schiller. – N. Y. : Freeport, 1970. – 478 p.
26. Sowell T. The Quest for Cosmic Justice / T. Sowell. – N. Y. : The Free Press, 1999. – 284 p.
27. Strasser M. Holmes on Law and Morality / M. Strasser // Alberta Law Review. – 2006. – Vol. 44. – P. 377–402.

Анотація

Кравченко С. С. Проблема співвідношення категорій «закон» і «мораль» у філософії прагматизму. – Стаття.

У статті констатовано, що прагматизм є світоглядним підґрунтям філософії права США. На його основі будуються як соціально-філософські концепції, так і правова система США. Розглянуто основні концептуальні підходи до

визначення понять «прагматизм», «правовий прагматизм». Зазначено, що постулати філософії правового реалізму змінили концептуальне відношення до закону. Останній стали розглядати як систему, принципи інтерпретації, які повинні завжди реагувати на мінливий контекст правозастосування. Суспільна значимість і регульовальна функція закону стали сприйматися не як самодостатня мета, не як результат доктринальної геометрії, а як спосіб соціального будівництва і засіб досягнення гармонії в суспільних відносинах.

Ключові слова: закон, мораль, прагматизм, правовий прагматизм, філософія США.

Аннотация

Кравченко С. С. Проблема соотношения категорий «закон» и «мораль» в философии прагматизма. – Статья.

В статье констатировано, что прагматизм является мировоззренческим основанием философии права США. На основе прагматизма строятся как социально-философские концепции, так и правовая система США. В статье рассмотрены основные концептуальные подходы к определению понятий «прагматизм», «правовой прагматизм». Отмечено, что постулаты философии правового реализма изменили концептуальное отношение к закону. Закон начали рассматривать как систему принципов интерпретации, которая должна всегда реагировать на постоянно изменяющийся контекст правоприменения. Общественная значимость и регулирующая функция закона стали восприниматься не как самодостаточная цель, не как результат доктринальной геометрии, а как способ социального строительства и достижения гармонии в общественных отношениях.

Ключевые слова: закон, мораль, прагматизм, правовой прагматизм, философия США.

Summary

Кравченко S. S. The problem of correlation between the categories “law” and “morality” in the philosophy of pragmatism. – Article.

The article states that pragmatism is a worldview foundation of US philosophy of law. Based on pragmatism, both socio-philosophical concepts and the US legal system are being built. The fundamental conceptual approaches to the definition of such concepts as “pragmatism” and “legal pragmatism” are considered. It is noted that the postulates of legal realism philosophy have changed the conceptual attitude to the law. The law was started to consider as a system of interpretation principles, which should always respond to the constantly changing context of law enforcement. The public significance and regulative function of law started to be perceived not as a self-sufficient purpose, not as a result of doctrinal geometry, but as a method of social construction and a way to achieve harmony in social relations.

Key words: legal pragmatism, law, morality, pragmatism, US philosophy.